

Jiddisch og OV-VO-distinktionen - og dansk og tysk

Sten Vikner

Abstract

Using Danish and German as examples, it will be shown how a language can be argued to have either VO or OV as its basic word order. Unfortunately, such an argumentation does not yield a clear answer concerning Yiddish. Admittedly, the movements necessary to derive the actually occurring Yiddish word orders from an SVO basic word order are found in the language. However, the movements necessary to derive the actually occurring word orders from an SOV basis are equally found.

We therefore turn to more indirect evidence for one or the other of the two options. Five types of such indirect evidence are briefly discussed, viz. scrambling vs. object shift, agreement with predicative adjectives, the position of the verb particle relative to its verb, and finally the sequence of two non-finite verbs in the same clause. All these indicate that Yiddish is an SOV- rather than an SVO-language.

Nøgleord

SVO- vs. SOV-basisordfølge, løst sammensatte partikelverber, V2 (verb second), ekstraposition, scrambling.

1. Hvorfor tysk ikke er et SVO-sprog

1.1 Er tysk SVO eller SOV?

Distinktionen mellem SVO- og SOV-sprog går tilbage til Greenbergs (1963: 109) diskussion af "den grundlæggende ordstilling" (*basic word order*), som henviser til rækkefølgen af **subjekt**, **verbum** og **objekt**. Det at fastlægge basisordstillingen i et sprog er dog ikke så nemt som man måske kunne tro. Fx tillader dansk mindst fire forskellige rækkefølger:

- (1) a. Hvis Lukas kendte den her bog, ...
 S V O
- b. Den her bog kendte Lukas.
 O V S
- c. Kendte Lukas den her bog?
 V S O
- d. Jeg ved ikke hvad for en bog Lukas kendte.
 O S V

Nu er spørgsmålet hvilken af de fire der er basisordstillingen i dansk. Her er Greenberg (1963: 109) og jeg enige om at basisordstillingen i dansk er Subjekt-Verbum-Objekt, (1a), men vi er ikke enige om hvorfor det er tilfældet.

Greenberg (1963: 109) mener at alle germanske sprog er **SVO**. Jeg finder det mere dækkende at klassificere de skandinaviske sprog og engelsk som **SVO**, (2), og tysk og afrikaans, frisisk, hollandsk, nedertysk og oldengelsk som **SOV**, (3):¹

			<u>Verbum</u>	<u>Objekt</u>
(2) a.	Dansk	Jeg har	læst	bogen.
b.	Færøsk	Eg havi	lisið	bókina.
c.	Islandsk	Ég hef	lesið	bókina.
d.	Engelsk	I have	read	the book.

			<u>Objekt</u>	<u>Verbum</u>	
(3) a.	Hollandsk	Ik heb	het boek	gelezen.	(Analysen af disse sprog som SOV-sprog går tilbage i hvert fald til Bach 1962; Bierwisch 1963, Koster 1975)
b.	Afrikaans	Ek het	die boek	gelees.	
c.	Frisisk	Ik ha	it boekje	lêzen.	
d.	Tysk	Ich habe	das Buch	gelesen.	
e.	Oldengelsk	Ic habe
<i>Jeg har</i>	þa boc
<i>bogen</i>	gereded.
læst	

Greenberg (1963) begrundet ikke sin klassificering af tysk (og de andre sprog i (3)) som SVO men anfører bare at det er "den dominerende ordstilling" (Greenberg 1963: 76, 109).

Whaley (1997: 106), en lærebog i "deskriptiv komparativ lingvistik", er mere eksplicit. Han udnævner en ordstilling til at være "basisordstillingen" hvis modersmålstalende stærkt føler at det er basisordstillingen, eller hvis den tenderer til at være den hyppigste ordstilling, den mindst markerede

¹ De relevante verber i (2) og (3) er non-finitte for at undgå V2, som ellers ville skjule forskellene mellem sprogene, jf. diskussionen af (18)/(19) nedenfor.

ordstilling eller den pragmatisk mest neutrale ordstilling. Det drejer sig altså her om tendenser snarere end præcist formulerede antagelser.

Den klassificering af tysk (m.v.) som SOV som jeg (og andre) foretrækker, har derimod en teoretisk basis: At sige at en bestemt ordstilling er ”grundlæggende”, betyder at den kan lægges til grund for en forklaring af ordstillingsmuligheder generelt. Hvis en bestemt ordstilling er den grundlæggende, så skal alle andre ordstillinger kunne forklares ud fra denne basisordstilling. Spørgsmålet bliver altså hvor enkelt det er at aflede de forskellige faktisk forekommende ordstillinger fra basisordstillingen, ved hjælp af så få ekstra regler og undtagelser som muligt. For dansk ved vi fx i forvejen at vi har flyttet verbet i (1b,c) og objektet i (1b). Disse to typer flytninger (V2 og fremflytningen af et *hv*-objekt) er vi nemlig nødt til at antage af uafhængige grunde.

Lad os først se hvor enkelt det er at aflede de forskellige ordstillinger under Greenbergs (1963: 109) og Whaley's (1997: 103) antagelse at basisordstillingen i tysk er SVO:

Hvis basisordstillingen i tysk er SVO

(4) Hovedsætninger (subjektsinitiale)

a.	Jürg <u>hält</u> gerade einen Vortrag. <i>Jürg holder netop et foredrag</i>	ingen flytninger nødvendige
b.	Jürg hat ___ gestern einen Vortrag <u>gehalten</u> . <i>Jürg har i går et foredrag holdt</i>	perfektum participium flyttes mod højre
c.	Jürg wird ___ morgen einen Vortrag <u>halten</u> . <i>Jürg vil i morgen et foredrag holde</i>	infinitiv flyttes mod højre
d.	Jürg wird ___ morgen einen Vortrag <u>gehalten haben</u> . <i>Jürg vil i morgen et foredrag holdt have</i>	perf. participium + infinitiv flyttes mod højre
e.	Jürg fängt ___ gerade einen Vortrag <u>an</u> . <i>Jürg begynder netop et foredrag PRT</i>	løs verbalpartikel flyttes mod højre
f.	Jürg wird ___ morgen einen Vortrag <u>anfangen</u> . <i>Jürg vil i morgen et foredrag PRT-begynde</i>	løs verbalpartikel + infinitiv flyttes mod højre

(5) Bisætninger

a.	... weil Jürg ___ gerade einen Vortrag <u>hält</u> . <i>... fordi Jürg netop et foredrag holder</i>	finít verbum flyttes mod højre
b.	... weil Jürg ___ gestern einen Vortrag <u>gehalten hat</u> . <i>... fordi Jürg i går et foredrag holdt har</i>	perf. participium + finít verbum flyttes mod højre
c.	... weil Jürg ___ morgen einen Vortrag <u>halten wird</u> . <i>... fordi Jürg i morgen et foredrag holde vil</i>	infinitiv + finít verbum flyttes mod højre
d.	... weil Jürg ___ morgen einen Vortrag <u>gehalten haben wird</u> . <i>... fordi Jürg i morgen et foredrag hold have vil</i>	perf. participium + infinitiv + finít verbum flyttes mod højre
e.	... weil Jürg ___ gerade einen Vortrag <u>anfängt</u> . <i>... fordi Jürg netop et foredrag PRT-begynder</i>	løs verbalpartikel + finít verbum flyttes mod højre
f.	... weil Jürg ___ morgen einen Vortrag <u>anfangen wird</u> . <i>... fordi Jürg netop et foredrag PRT-begynde vil</i>	løs verbalpartikel + infinitiv + finít verbum flyttes mod højre

Herudfra kan vi så fx udlede den forudsigelse at hvis et germansk sprog har ordstillingen **VO** som på dansk (dvs. *læse foran bogen*), så vil det **ikke** have ordstillingen **VP-hjælpeverbum** (dvs. *læse bogen foran har*). Med andre ord vi forudsiger at intet germansk sprog kan have ordstillingen ... *fordi jeg læst bogen har*.

Dette er dermed noget som et sprogtilegnende barn kan tage for givet og derfor ikke behøver at bruge tid og energi på.

1.3 Verb second (V2)

Et potentielt problem med denne forskel i basisordstilling mellem tysk og dansk er at det nu kunne se ud som om disse to sprog er meget forskellige. Det forholder sig dog sådan at selvom de har forskellige basisordstillinger (tysk SOV, dansk SVO), så deler de stadig centrale egenskaber, fx vedrørende hovedsætningens to første positioner.

Som vist for dansk i (13) og tysk i (14) flytter det finitte verbum i hovedsætninger i begge sprog til andenpositionen (= C°/lille v), og fx objektet eller et adverbial (eller måske endda subjektet) flytter til førstepositionen (= CP-spec/fundamentfeltet).

(13) Da.

	①	②	V O	
a.		At	Sten vil holde et foredrag i morgen, ...	ingen flytninger
b.		Vil ₂	Sten ___ ₂ holde et foredrag i morgen ?	finit vb til ②
c.	I morgen ₁	vil ₂	Sten ___ ₂ holde et foredrag _____ ₁ .	adverbial til ① + finit vb til ②
d.	Et foredrag ₁	vil ₂	Sten ___ ₂ holde _____ ₁ i morgen.	objekt til ① + finit vb til ②
e.	Sten ₁	vil ₂	___ ₁ ___ ₂ holde et foredrag i morgen.w	subjekt til ① + finit vb til ②

(14) Ty.

	①	②	O V		
a.		Dass	Jürg morgen einen Vortrag halten wird, ...	ingen flytninger	≈ (13a)
b.		Wird ₂	Jürg morgen einen Vortrag halten ___ ₂ ?	finit vb til ②	≈ (13b)
c.	Morgen ₁	wird ₂	Jürg _____ ₁ einen Vortrag halten ___ ₂ .	adverbial til ① + finit vb til ②	≈ (13c)
d.	Einen Vortrag ₁	wird ₂	Jürg morgen _____ ₁ halten ___ ₂ .	objekt til ① + finit vb til ②	≈ (13d)
e.	Jürg ₁	wird ₂	___ ₁ morgen einen Vortrag halten ___ ₂ .	subjekt til ① + finit vb til ②	≈ (13e)

Jeg er derfor fortaler for en typologisk klassifikation hvor både dansk og tysk er V2 selvom dansk er SVO og tysk SOV. Dansk og engelsk har derimod til fælles at begge er SVO, selvom engelsk ikke er V2, hvilket fremgår af at den engelske version af fx (13c)/(14c) ikke har verbet i anden position (før subjektet), men i tredje position:

(15) En. Tomorrow, Anna will give a talk.

1.4 Konklusion verørende tysk, dansk, engelsk, ...

Idéen er altså at SVO-SOV forskellen er uafhængig af ±V2-forskellen:

(16)

	+V2	-V2
SVO	Dansk, islandsk, ...	Engelsk, fransk, ...
SOV	Tysk, hollandsk, ...	Japansk, hindi, tyrkisk, ...

hvilken resulterer i en helt anden inddeling end Greenberg (1963) og Whaley (1997), og *World Atlas of Language Structure* (WALS, Dryer 2011):

(17)

Sprog	Vikner (2019) og andre *	WALS (Dryer 2011)	Greenberg (1963), Whaley (1997)
Dansk (13), islandsk, ...	SVO med V2	SVO	SVO
Engelsk (15), fransk, ...	SVO uden V2	SVO	SVO
Tysk (14), hollandsk, ...	SOV med V2	"no dominant order"	SVO
Japansk, hindi, tyrkisk, ...	SOV uden V2	SOV	SOV

* Bach (1962), Bierwisch (1963), Koster (1975), ... , Haider (2010, 2013), ...

Det sker imidlertid ofte at V2 helt skjuler SOV-SVO-forskellen, jf. at (18b-e) og (19b-e) lyder helt "ens", selvom de er afledt hhv. fra en SVO- og en SOV-basisrækkefølge (hvilket skyldes at i modsætning til (13)/(14) har (18)/(19) ingen non-finitte verber):

(18) Da.

	①	②	V O	
a.		At	Sten måske holder et foredrag, ...	ingen flytninger
b.		<u>Holder</u> ₂	Sten måske ____ ₂ et foredrag?	finit vb til ②
c.	<u>Måske</u> ₁	<u>holder</u> ₂	Sten ____ ₁ ____ ₂ et foredrag.	adverbial til ① + finit vb til ②
d.	<u>Et foredrag</u> ₁	<u>holder</u> ₂	Sten måske ____ ₂ ____ ₁ .	objekt til ① + finit vb til ②
e.	<u>Sten</u> ₁	<u>holder</u> ₂	____ ₁ måske ____ ₂ et foredrag.	subjekt til ① + finit vb til ②

(19) Ty.

	①	②	O V		
a.		Dass	Jürg vielleicht einen Vortrag hält, ...	ingen flytninger	≈ (18a)
b.		<u>Hält</u> ₂	Jürg vielleicht einen Vortrag ____ ₂ ?	finit vb til ②	≈ (18b)
c.	<u>Vielleicht</u> ₁	<u>hält</u> ₂	Jürg ____ ₁ einen Vortrag ____ ₂ .	adverbial til ① + finit vb til ②	≈ (18c)
d.	<u>Einen Vortrag</u> ₁	<u>hält</u> ₂	Jürg vielleicht ____ ₁ ____ ₂ .	objekt til ① + finit vb til ②	≈ (18d)
e.	<u>Jürg</u> ₁	<u>hält</u> ₂	____ ₁ vielleicht einen Vortrag ____ ₂ .	subjekt til ① + finit vb til ②	≈ (18e)

2. Hvorfor jiddisch kan være enten SVO eller SOV

2.1 Indledning

Som vist i afsnit 1, er det relativt nemt at afgøre for de fleste germanske sprog om de er SVO- eller SOV-sprog, idet de har en meget klar præference enten for SVO eller for SOV, jf. fx (2)-(3). For moderne jiddisch (dvs. moderne østjiddisch) er det mere kompliceret at fastlægge om det er SVO eller SOV der er basisordstillingen, fordi begge rækkefølger som oftest er mulige:

- (20) Ji. a. Er hot ufgesn dem epl.
 b. Er hot dem epl ufgesn.
Han har (æblet) op-spist (æblet) (Jacobs 2005: 257, (156))

Det er derfor ikke overraskende at der er mange analyser der ser jiddisch som

- blandet OV/VO (e.g. Santorini 1993; Haider 2010: 160–166, 2013: 103–105),
- VO, måske med enkelte rester af OV (e.g. den Besten & Moed-van Walraven 1986: 113; og Vikner 1995, 1997; Diesing 1997: 388; Sadock 1998) eller
- OV (e.g. Hall 1979; Geilfuß 1990; Vikner 2001a, 2017a: 383–394; Haider & Rosengren 2003: 253).

I tekster på moderne jiddisch er ordstillingen VO fremfor OV i langt de fleste tilfælde: I de første 411 bisætninger med mono-transitive verber i anekdotesamlingen *Royte pomerantsen* (af Immanuel Olsvanger, publiceret i 1947 i New York) fandt Santorini (1993:238) SVO-rækkefølge i 94% af tilfældene og SOV-rækkefølge i kun 6% af dem.

Alligevel fastholder jeg (som ovenfor) at den direkte evidens for SVO-rækkefølge er meget mindre overbevisende for jiddisch end den er for engelsk eller for skandinavisk, og det er fordi SOV-rækkefølgen ikke er ugrammatisk. I jiddisch er alle mulighederne i (20a,b), (21a,b), og (22a-e) (hvor objekterne/komplementerne er understreget) grammatiske, hvorimod kun de strikte SVO-versioner ville være mulige i engelsk eller i skandinavisk, dvs. (20a), (21a), og (22a):

- (21) Ji. a. Avram iz geven in Kasrilovke.
 b. Avram iz in Kasrilovke geven.
Avram er (i Kasrilovke) været (i Kasrilovke) (Hall 1979: 255, (5), (5a))

- (22) Ji. a. Maks hot nit gegeben Rifken dos bukh.
 b. Maks hot Rifken nit gegeben dos bukh.
 c. Maks hot Rifken dos bukh nit gegeben.
 d. Maks hot dos bukh nit gegeben Rifken.
 e. Maks hot dos bukh Rifken nit gegeben.
Max har (Rebekka) (bogen) (Rebekka) ikke givet (Rebekka) (bogen)
 (Diesing 1997: 402, (57))

Hvis basisrækkefølgen i jiddisch var SVO, så måtte (20b), (21b), og (22b-e) nødvendigvis involvere en bevægelse mod venstre af et objekt, dvs. det som ofte kaldes **scrambling**.

Hvis basisrækkefølgen i jiddisch var SOV, så måtte (20a), (21a), og (22a,b,d) nødvendigvis involvere en bevægelse mod højre af et objekt, dvs. det som ofte kaldes **ekstraposition** (og hertil kommer at (22e) stadig ville involvere scrambling).

De to muligheder kan illustreres som følger. Hvis basisrækkefølgen i jiddisch er SVO, så ville SVO-rækkefølgen i fx (20a) ikke kræve nogle flytninger overhovedet, hvorimod SOV-rækkefølgen i fx (20b) ville kræve at scrambling havde fundet sted:

JIDDISCH SOM SVO

- (23) Ji. a. Er hot ufgegesn dem epl. INGEN FLYTNING, = (20a)
 b. Er hot dem epl ufgegesn. SCRAMBLING, = (20b)

Hvis derimod basisrækkefølgen i jiddisch er SOV, så ville SOV-rækkefølgen i fx (20b) ikke kræve nogle flytninger overhovedet, hvorimod SVO-rækkefølgen i fx (20a) ville kræve at ekstraposition havde fundet sted:

JIDDISCH SOM SOV

- (24) Ji. a. Er hot ufgegesn dem epl. EKSTRAPOSITION, = (20a)
 b. Er hot dem epl ufgegesn. INGEN FLYTNING, = (20b)

Problemet er bare at det kan vises uafhængigt af ovenstående data at jiddisch har **begge** disse to flytningstyper, cf. at (22b,d) hverken ville have været mulige i sprog som helt klart er SOV-sprog, fx tysk, eller i sprog som helt klart er SVO-sprog, fx dansk eller engelsk. At jiddisch har ekstraposition, vises i afsnit 2.2, og at jiddisch har scrambling, vises i 2.3.

2.2 Ekstraposition i jiddisch

Santorini (1993: 231, 243, n3) mener at uanset om jiddisch er SOV eller SVO, så viser eksempler som dem her at jiddisch har ekstraposition (altså en flytning til sætningens højre kant):

- (25) Ji. Ikh veys az di grine hoyzn hot _____ zikh ongeton Berele.
Jeg ved at de grønne bukser har sig på-taget Berele
 'Jeg ved at Berele har taget de grønne bukser på' (Hall 1979: 280, (59))

- (26) Ji. a. Di dozike frage hot ____ aropgeboygn bay beyde di kep
 b. Di dozike frage hot ____ aropgeboygn ____ bay beyde di kep
Det her spørgsmål har bøjet hos begge hovederne
 'Det her spørgsmål har anstrengt hovederne hos dem begge' (Weissberg 1988: 153)

Normalt ville subjektet have stået lige efter *hot* 'har' i (25). Når det her så forekommer til allersidst i sætningen, må det være blevet flyttet derhen, altså være blevet ekstraponeret, og det uanset om jiddisch er SOV eller SVO. I (26a,b) ville objektet *di kep* 'hovederne' normalt enten stå lige før *aropgeboygn* 'bøjet op' hvis jiddisch var SOV (som markeret i (26a)) eller lige efter *aropgeboygn* 'bøjet op' hvis jiddisch var SVO (som markeret i (26b)). Dette betyder igen at uanset om jiddisch er SOV eller SVO, så må ekstraposition have fundet sted i (26a,b).

Denne ret frie ekstraposition i jiddisch er desuden en af hovedforskellene fra tysk.

2.3 Scrambling i jiddisch

Skandinavisk **object shift** (= letledsreglen), se Vikner (2017b) og referencerne der, flytter objektet ud af dets basisposition i VP og op til en position til venstre for en konstituent (fx en negation eller et adverbial) som selv står til venstre for VP, som i (27b) (bemærk desuden at object shift på islandsk ikke er begrænset til pronominer):

- (27) Is. a. Af hverju las Magnús aldrei þessa bók ?
 b. Af hverju las Magnús þessa bók aldrei ?
Hvorfor læste Magnús (denne bog) aldrig (denne bog) ?

Object shift er kun mulig hvis verbet har forladt VPen, som det finitte verbum gør i hovedsætninger, pga. V2, (27), men som et non-finit hovedverbum normalt aldrig gør, (28):

- (28) Is. a. Af hverju hefur Magnús aldrei lesið þessa bók ?
 b. * Af hverju hefur Magnús aldrei þessa bók lesið ?
 c. * Af hverju hefur Magnús þessa bók aldrei lesið ?
Hvorfor har Magnús (denne bog) aldrig (denne bog) læst (denne bog) ?

I tysk er det ligeledes muligt at flytte et objekt ud af basispositionen i VP og op til en position til venstre for en konstituent (fx en negation eller et adverbial) som selv står til venstre for VP, som i (29c). I tysk er denne flytning imidlertid mulig uanset om hoved verbet har forladt VP eller ej:

- (29) Ty. a. ?? Max hat gestern gelesen dieses Buch.
 b. Max hat gestern dieses Buch gelesen.
 c. Max hat dieses Buch gestern gelesen.
Max har (denne bog) i går (denne bog) læst (denne bog)

Dette er anderledes i object shift i skandinavisk, se (28b,c), men det er helt ligesom i jiddisch:

- (30) Ji. a. Maks hot nekhtn geleyent dos bukh.
 b. Maks hot nekhtn dos bukh geleyent.
 c. Maks hot dos bukh nekhtn geleyent.
Max har (bogen) i går (bogen) læst (bogen)
 (baseret på Diesing 1997: 390, (36b), 391, (38b), 395, (46))

Det at en sådan objektflytning i tysk og jiddisch ikke forudsætter flytningen af hoved verbet er grunden til at tysk og jiddisch (m.v.) ikke antages at have object shift, men i stedet at have **scrambling**.

Hvis jiddisch er et SOV-sprog, så må (30a) være resultatet af ekstraposition, og (30c) resultatet af scrambling. Hvis jiddisch er et SVO-sprog, så må (30b,c) begge være resultatet af scrambling.

Diesing (1997: 391) bruger som argument imod en SOV-analyse af jiddisch at eksemplet med objektet i den position der ville være basispositionen, (30b), er det eksempel som har den mest markerede interpretation, dvs. at (30b) "does not correspond to a neutral positioning of the object, and therefore is unlikely to be the base order". Dette behøver dog ikke at følge, basisrækkefølgen behøver ikke at være den med den mest neutrale eller mindst markerede interpretation.

Geilfuß (1990: 176) bruger nøjagtig de samme data som et argument **imod** at jiddisch skulle være SVO: Hvis fortolkningen af (30b) er så exceptionel, hvad skulle så motivere en scrambling til denne position? Idet objektet i (30b) er fokuseret, og givet at fokuserede konstituenten normalt antages ikke at kunne undergå scrambling i tysk (Haider 2010: 175), så burde vi antage at objektet i (30b) ikke er blevet udsat for scrambling. Det ville således passe fint med at objektet i (30b) befinder sig i sin basisposition.

3. Jiddisch: Konklusion og videre perspektiver

3.1 Konklusion vedr. jiddisch som SVO- eller SOV-sprog

Som artiklen³ har forsøgt at vise, har jiddisch både scrambling og ekstraposition, og hertil kommer at begge disse typer af flytninger kan vises hyppigt at finde sted i jiddisch (og det uanset om basisrækkefølgen antages at være SOV eller SVO). Det betyder at metoderne anvendt i afsnit 1 til at vise at tysk (og også afrikaans, frisisk, hollandsk, nedertysk og oldengelsk) er SOV-sprog, og at dansk og engelsk (og også færøsk, islandsk, norsk, svensk og alle de romanske sprog) er SVO-sprog, ikke kan fortælle os om jiddisch er et SOV- eller et SVO-sprog. Alle de rækkefølger der faktisk forekommer i jiddisch, kan afledes fra både den ene og den anden basisrækkefølge ved hjælp af flytninger som i forvejen må antages at findes i den jiddische grammatik.

Hvis vi nu stadig insisterer på at fastslå om jiddisch er et SOV- eller et SVO-sprog (eller måske begge dele), så bliver vi nødt til at lede andre steder end den direkte rækkefølge mellem hovedverberne og deres objekter/komplemente. Blandt sådanne steder hvor man kunne lede efter den manglende evidens, finder vi de følgende fire:

3.2 Scrambling vs. object shift

Som vist i afsnit 2.3 ovenfor og i Vikner (2017b) har jiddisch (ligesom SOV-sprogene tysk, oldengelsk, m.v.) **scrambling**, dvs. objektet kan flyttes mod venstre henover fx sætningsadverbialer uanset om hovedverbet stadig befinder sig inde i VP (hvilket er tilfældet med non-finite verbalformer i sammensatte tider, se (29), (30) ovenfor). Dette er anderledes end de germanske SVO-sprog, som højst har **object shift**, dvs. i skandinavisk kan objektet kun flytte mod venstre henover fx sætningsadverbialer hvis hovedverbet er flyttet ud af VP (hvilket fx finder sted i alle hovedsætninger på grund af V2, se (27), (28) ovenfor). Engelsk har ikke object shift længere, men havde det så sent som på Shakespeares tid (Roberts 1995).

3.3 Prædikative adjektiver

Vikner (2001b) viser at hvad adjektivinflektion angår, så opfører jiddisch sig lige som SOV-sprogene hollandsk, frisisk, nedertysk, oldengelsk og tysk, idet der er kongruerende attributive adjektiver, hvorimod de prædikative adjektiver ikke viser kongruens. Dette står i modsætning til at de SVO-sprog som har kongruerende attributive adjektiver (dvs. de skandinaviske og de romanske sprog), alle også har kongruerende prædikative adjektiver.

- (31) a. Ji. Di hayzer zaynen grin_ .
 b. Ty. Die Häuser sind grün_ .
 c. Da. Husene er grønne.
 d. Fra. Les maisons sont vertes.

3.4 Partikelverber

Vikner (2016: 246–248, 2017a: 383–394) påviser, kontra Diesing (1997), at partikelverber i jiddisch opfører sig langt mere ligesom de gør i SOV-sproget tysk end de gør i SVO-sproget dansk.

³ Tak til en anonym fagfællebedømmer, til Theresa Biberauer, Ken Ramshøj Christensen, Marie Herget Christensen, Jürg Fleischer, Henrik Jørgensen, Anne Mette Nyvad, Manuela Schönenberger, Johanna Wood, Bjarne Ørsnes, til deltagerne i Grammatiknetværkets årlige konference i oktober 2025, til publikum ved et foredrag på Humboldt-universitetet i Berlin i 2023, og ikke mindst til de studerende i mine kurser om komparativ syntaks. Forskningen bag artiklen var oprindelig en del af to forskningsprojekter ved AU, finansieret af FKK: *Objektpositioner - komparativ syntaks i et tværteoretisk perspektiv* og *Ligheder og forskelle mellem sætninger og nominalgrupper*.

I V2-kontekster i tysk og jiddisch bliver den løse verbalpartikel altid efterladt (*stranded*) når verbet flytter (det er netop definitionen på en løs verbalpartikel), og i non-V2-kontekster forekommer den løse verbalpartikel **før** verbet i begge sprog:

- (32) a. Ty. Den Brief schickt er ab.
 b. Ji. Dem briv shikt er avek.
 d. Ty. * Den Brief abschickt er.
 e. Ji. * Dem briv avekshikt er.
 Brevet (afsted)sender han (afsted)
- V2: PARTIKLEN EFTERLADES
- ((32b) er fra den Besten et al. (1986: 119, (20b))

- (33) a. Ty. * Den Brief wird er schicken ab.
 b. Ji. ?? Dem briv vet er shikn avek.
 d. Ty. Den Brief wird er abschicken.
 e. Ji. Dem briv vet er avekshikn.
 Brevet vil han (afsted)sende (afsted)
- NON-V2: PARTIKLEN STÅR
TIL VENSTRE FOR V

I danske V2-kontekster bliver den løse verbalpartikel efterladt når verbet flytter, lige som i tysk og jiddisch, men i non-V2-kontekster forekommer den løse verbalpartikel **efter** verbet, altså forskelligt fra det der sker i tysk og jiddisch:

- (34) a. Da. Brevet sender han afsted.
 b. Da. * Brevet afstedsender han.
- V2: PARTIKLEN EFTERLADES
- (35) a. Da. Brevet vil han sende afsted.
 b. Da. * Brevet vil han afstedsende.
- NON-V2: PARTIKLEN STÅR
TIL HØJRE FOR V

Det at jiddisch her igen opfører sig ligesom tysk men ret forskelligt fra dansk, er forventeligt hvis jiddisch er et SOV-sprog, men uventet hvis det er et SVO-sprog.

3.5 Rækkefølgen af to non-finitte verber

Vikner (2001a: 66–86) viser at 'rigtige' SVO-sprog ikke viser nogen variation overhovedet i rækkefølgen af to non-finitte verber, hvorimod SOV-sprogene her viser ret meget variation. Jiddisch har også variation af denne type, hvilket ville være helt exceptionelt inden for SVO-gruppen men ret normalt inden for SOV-gruppen:

- (36) En. a. He will let us wait.
 b. * He will us wait let.
- (37) Is. a. Hann mun láta okkur bíða.
 b. * Hann mun okkur bíða láta.
- (38) Da. a. Han vil lade os vente.
 b. * Han vil os vente lade.
- (39) Ji. a. Er vet undz lozn vartn.
 b. Er vet undz vartn lozn. (Lockwood 1995: 135)
- (40) Ho. a. Hij zal ons laten wachten.
 b. * Hij zal ons wachten laten.

- (41) Af. a. Hy sal ons laat wag.
 b. *Hy sal ons wag laat.
- (42) Fri. a. *Hy sil ús litte wachtsje.
 b. Hy sil ús wachtsje litte.
- (43) Ty. a. *Er wird uns lassen warten.
 b. Er wird uns warten lassen.
- (44) SG. a. *Er wirt üüs loo warte. (Sankt Gallen)
 b. Er wirt üüs warte loo.
- (45) Zü. a. Er wirt öis laa warte. (Zürich)
 b. Er wirt öis warte laa.
- (46) Be. a. Er wirt is la warte. (Bern)
 b. *Er wirt is warte laa.

Om forfatteren

Sten Vikner, professor i engelsk lingvistik, dr.phil.habil., Aarhus Universitet

Bibliografi

- Bach, Emmon (1962): The Order of Elements in a Transformational Grammar of German. *Language* 38(3), 263–269. <https://doi.org/10.2307/410785>.
- Besten, Hans den & Corretje Moed-van Walraven (1986): The Syntax of Verbs in Yiddish. I: *Verb Second Phenomena in Germanic Languages*. Hubert Haider & Martin Prinzhorn (red.). Dordrecht: Foris, 111–135. <https://doi.org/10.1515/9783110846072>.
- Bierwisch, Manfred (1963): *Grammatik des deutschen Verbs*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Diesing, Molly (1997): Yiddish VP Order and the Typology of Object Movement in Germanic. *Natural Language & Linguistic Theory* 15(2), 369–427. <https://doi.org/10.1023/A:1005778326537>.
- Dryer, Matthew (2011): Order of Subject, Object and Verb. I: *The World Atlas of Language Structures Online*. Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (red.). München: Max Planck Digital Library. <https://wals.info/chapter/81>. (lokaliseret 06.04.2026).
- Geilfuß, Jochen (1990): Jiddisch als SOV-Sprache. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 9(1–2), 170–183. <https://doi.org/10.1515/zfsw.1990.9.1-2.170>.
- Greenberg, Joseph H. (1963): Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. I: *Universals of Language*. Joseph H. Greenberg (red.). Cambridge MA: MIT Press, 73–113
- Haider, Hubert (2010): *The Syntax of German*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511845314>.
- Haider, Hubert (2013): *Symmetry breaking in syntax*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139084635>.
- Haider, Hubert & Inger Rosengren (2003): Scrambling: Nontriggered Chain Formation in OV Languages. *Journal of Germanic Linguistics* 15(3), 203–267. <https://doi.org/10.1017/S1470542703000291>.

- Hall, Beatrice (1979): Accounting for Yiddish word order or what's a nice NP like you doing in a place like this? I: *Linear Order and Generative Theory*. Jürgen Meisel & Martin Pam (red.). Amsterdam: John Benjamins, 253–287. <https://doi.org/10.1075/cilt.7.08hal>.
- Jacobs, Neil G. (2005): *Yiddish - A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koster, Jan (1975): Dutch as an SOV language. *Linguistic Analysis* 1, 111–136.
- Lass, Roger (1987): *The shape of English: structure and history*. London: J. M. Dent.
- Lockwood, William B. (1995): *Lehrbuch der modernen jiddischen Sprache*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Roberts, Ian (1995): Object Movement and Verb Movement in Early Modern English. I: *Studies in Comparative Germanic Syntax*. Hubert Haider, Susan Olsen & Sten Vikner (red.). Dordrecht: Springer, 269–284. https://doi.org/10.1007/978-94-015-8416-6_12.
- Sadock, Jerrold (1998): A Vestige of Verb Final Syntax in Yiddish. *Monatshefte* 90(2), 220–226.
- Santorini, Beatrice (1993): Jiddisch als gemischte OV/VO-Sprache. I: *Dialektsyntax*. Werner Abraham & Josef Bayer (red.). (*Linguistische Berichte*, Sonderheft 5). Opladen: Westdeutscher Verlag, 230–245. https://doi.org/10.1007/978-3-322-97032-9_12.
- Vikner, Sten (1995): *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195083934.001.0001>.
- Vikner, Sten (1997): V^o-to-I^o Movement and Inflection for Person in All Tenses. I: *The New Comparative Syntax*. Liliane Haegeman (red.). London: Longman, 189–213.
- Vikner, Sten (2001a). *Verb Movement Variation in Germanic and Optimality Theory*. Tübingen: Universität Tübingen Habilitation dissertation. <https://tildeweb.au.dk/au132769/papers/viknhabi.pdf>. (lokaliseret 06.04.2026).
- Vikner, Sten (2001b). Predicative Adjective Agreement. I: *Sprachkontakt, Sprachvergleich, Sprachvariation*. Kirsten Adamzik & Helen Christen (red.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 399–414. <https://doi.org/10.1515/9783110917437.399>.
- Vikner, Sten (2005): Immobile Complex Verbs in Germanic. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 8(1–2), 83–115. <https://doi.org/10.1007/s10828-004-0726-9>.
- Vikner, Sten (2016): Verbalpartikelvariation i de germanske sprog. *Ny Forskning i Grammatik* 23, 233–252. <https://doi.org/10.7146/nfg.v24i23.24654>.
- Vikner, Sten (2017a): Germanic Verb Particle Variation. I: *Elements of Comparative Syntax - Theory and Description*. Enoch Aboh et al. (red.). Berlin: Mouton de Gruyter, 371–398. <https://doi.org/10.1515/9781501504037-014>.
- Vikner, Sten (2017b): Object Shift in Scandinavian. I: *The Wiley Blackwell Companion to Syntax*, vol. 5. Martin Everaert & Henk van Riemsdijk (red.). 2. udg. Hoboken, NJ: Wiley Blackwell, 2784–2843. <https://doi.org/10.1002/9781118358733.wbsyncom114>.
- Vikner, Sten (2019): Why German is not an SVO-language but an SOV-language with V2. I: *A Sound Approach to Language Matters – In Honour of Ocke-Schwen Bohn*. Anne Mette Nyvad (red.). Aarhus: Dept. of English, Aarhus University, 437–447. <https://doi.org/10.7146/aul.322.218>.
- Weissberg, Josef (1988): *Jiddisch - eine Einführung*. Bern: Peter Lang.
- Whaley, Lindsay (1997): *Introduction to Typology - The Unity and Diversity of Language*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Wöllstein-Leisten, Angelika, Axel Heilmann, Peter Stepan & Sten Vikner (1997): *Deutsche Satzstruktur: Grundlage der syntaktischen Analyse*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.